

Zsidó művészek a magyar zenei kultúráért¹

Írta: Fodor Gyula
író és zeneesztétikus

emcsak pénzzel és közönséggel, de sok és sokféle tehetséggel is gazdagabbá tette a zsidóság a magyar zenei kultúrát. Nem tagadható le, hogy sokkal több kitűnő zsidó vagy zsidószületésű s csak felnőtt korában áttért zeneszerzőnk, operaénekesünk, előadóművészünk van, mint amennyinek a zsidóság számaránya szerint lennie kellene. A zsidók, az egész zsidó lakosság aránylag kis számához viszonyítottnak, bizony túlságosan nagy helyet foglalnak el a zenei életben.

Az alábbiakban megkíséreljük, hogy vázlatosan összeállítsuk azoknak a zsidó zenészeknek az életrajzi adatait, akiknek a magyar zene múltjában számottevő szerep jutott, vagy akik ma szerepet játszanak a magyar zenei életben. A felsorolás előtt azonban fel akarunk vetni néhány kérdést, ha válaszolni nem is tudunk rajok és le akarunk szögezni néhány megállapítást.

Az első kérdés, ha a zsidóknak a zenei életben való szerepéről van szó, önként adódik. Lehetetlen nem csodálkoznunk azon, hogy a zsidók nemcsak Magyarországon, de mindenütt az egész világon előzönlök a zenei pályát. Csodálatos ez egyrészt azért, mert ellentétben a görög, az egyházi s a renaissance-korabeli nyugateurópai élettel, a muzsika soha dominálóan jelentékeny szerepet nem játszott a régi zsidó életben és mert zsidó faji vagy nemzeti zene ránk nem maradt, nincs, nem létezik, másrészt, mert a zenével való foglalkozás csak kevesek számára lukratív és így nehezen egyeztethető össze azzal a képpel, amelyet a zsidóság

¹) Mutatványként megjelent az „Egyenlőség”-ben

ellenségei az anyagi és pénzéhes zsidó lélekről átvittek a társadalom köztudatába. A muzsika a legkevésbé anyagi, a legkevésbé pozitív, a metafizikához legközelebb álló, a konkrétumoktól lényegesen elvonatkoztatott művészet és mégis: művelőinek és közönségének aránytalanul nagyobb része kerül ki a zsidók, mint a keresztények sorából. A háború előtt a zsidóság Magyarország lakosságának öt százalékát tette ki. Eszerint minden száz keresztény muzsikusra öt zsidó zenész, minden ezer keresztény hallgatóra ötven zsidó hallgató, minden húsz keresztény művészre és zeneszerző egy zsidó zeneszerző és művész esik. Nem kell járatosnak lenni a zenei élet útvesztőjében, elég, ha valaki csak néhányszor megfordult a hangversenytermek és a zenés színházak nézőterén s felszínes figyelemmel kísérte a napilapok zenei rovarát, hogy megállapíthassa: a valóságban az arány nem ez, a zsidóknak aránytalanul nagyobb tömegei gyönyörködnek a zene immateriális művészetében és aránylag sokkal több zsidó választóttá életpályául a zenével való, nem túlságosan jövedelmező foglalkozást, mint ahány keresztény.

Nem kíséreljük meg, hogy ezt a rejtélyt megoldjuk, ellenben felvetünk egy másik kérdést. Azt kérdezzük, kialakult-e a sok zsidó zeneszerző működésének eredményeképpen egy zsidó faji muzsika- Megnyilatkozik-e a zsidó muzsikában a zsidó faji génius? A zsidó származású magyar zeneszerzők mit írtak: zsidó zenét, vagy magyar zenét- Megállapíthatók-e a zsidó születésű magyar előadóművészek előadásából egy sajátos zsidó faji jellegű előadási írmód, stílus szabályai? Igen-e vagy nem?

Zsidó faji muzsika nincs. A magyar zsidó zeneszerzők vagy magyar, vagy európai zenét írtak, a magyar zsidó művészek előadómódjában lehetetlen fellelni olyan sajátosságokat, amelyek a magyar keresztény művészek előadásából hiányzanak. A magyar zsidó muzsikások nem a zsidó kultúrát, de a magyar kultúrát szolgálták, fejlesztették, gazdagították. A zenetörténet ezzel a tanulsággal szolgál.

Még egyet, mielőtt a felsorolásba kezdenénk. A felsoroltak között több olyannal fog találkozni az olvasó, aki már nem zsidó, aki kitért. Nem kell a zsidó fajiság vagy éppen nemzetiség álláspontján lenni ahhoz, hogy az ember ezeket a kitért zsidókat, akik túlnyomórészt csak férfikoruk delén vagy azon is túl tértek át más vallásra, a zsidóság kulturális számlájának a javára írja. Aki zsidó családból zsidónak született és harminc-nyolcvan esztendőskoráig mint zsidó működött, arról biztosan el lehet mondani, hogy a zsidóság adta őt a magyar kultúrának, a zsidóság, amelyet a magyarság egyetemén belül olyan külön kultúrtegyezőnek tekintünk, mint amilyen például a protestantizmus. Tagadhatatlan, hogy más a kálvinista magyar, más a katolikus és inas a zsidó magyar. De magyar mind a három.

Zeneszerzők

Az első nevezetes zsidó zeneszerző, aki zenetörténetünkben szerepel: *Rózsavölgyi* (Rosenthal) Márk. Rózsavölgyi 1787-ben

született Veszprémben, kalandos életet élt, mint hegedűművész rendkívüli sikereket aratott, szerzeményei, különösen táncai az Erkel előtt való kor irodalmának gyöngyei, szinte példátlan népszerűsége tettek szert. Szerzőjük bohém lélek volt és noha életében sok pénzt keresett, nagy nyomorban halt meg a forradalom esztendejében. Bartók Béla egy hírlapi cikkében ugyan „idegent nek nevezi Rózsavölgyit, ezzel szemben Petőfi Sándor, aki ha folklóre-tudós nem is volt, magyar érzésben aligha állott Bartók Béla mögött, „Rózsavölgyi halálára” című költeményében (Pest, 1848.) ezt írja a vén bohémről:

*Ébredj föl, vén muzsikus, vén barátom,
Hadd búsuljunk, lelkesedjünk nótádon,
Olyan istenigazában tudtad te,
Hogy hol fekszik a magyarnak a szíve,
A magyarnak a szíve.*

Fabó Bertalan szerint Rózsavölgyi zenéjének, debreceni szereplésének a hatása alatt teremtette meg két debreceni táncmester a magyar körtáncot, amelyből később a körmagyar lett.

A tizenkilencedik század második felének legnagyobb magyar hegedűművésze is zsidó volt: *Reményi* (Hoffmann) Ede. 1820-ban született Egerben. Bécsben Böhm tanítványa volt és hangversenyeken már a negyvenes években föltűnt. A szabadságharc alatt Görgey Artúr mellett működött, mint segédtsízt. Világos után menekülnie kellett. Parisba, Londonba, Amerikába emigrált. Hegedűjátékának szenvedelmes drámaisága magával ragadta, hiánytalan, boszorkányos dologbeli készsége pedig elkápráztatta, a közönséget. Egész Európa rajongott érte. 1860-ban hazajött Pestre, ahol valóságos kitört a Reményi-láz. Mosonyi Mihály a magyar zene palatinusának nevezte Reményit. Reményi kikeresztelkedéit és volt hitsorsosait megtagadta. Feleségül Fáy Antal borsodi földesúr Gizella leányát vette, akivel Parisban telepedett le. 1898-ban halt meg Amerikában, hangversenyezés közben, hegedűvel a kezében. Reményi magyarságáról meghitt barátja: idősebb Ábrányi Kornél így ír: ... nem ismerek művészt, akiről több joggal lehetne elmondani, hogy nemzeti alapon állt, mint amilyen joggal mondhatjuk ezt Reményiről . . .

Aki Reményi a korabeli hegedűművészek között, az volt *Popper* Dávid a gordonkások között. 1843 december 9-én született Prágában. A prágai konzervatóriumon Goltermantól tanult s 1863-ban nevét már fél Európa ismerte, 1368-73-ig a bécsi Hofopernél működött mint első csellista. Az 1885-86. tanév végén a magyar kultuszminiszter, Trefort Ágoston elrendelte a budapesti Magyar Királyi Zeneakadémián a gordonka-tanszak felállítását s a tanszak betöltésére Popper Dávidot, – amint a Zeneakadémia hivatalos történetírója Moravcsik Géza írja – e hangszer legnagyobb élő mesterét nyerte meg s nevezte ki. 1886 szeptembere óta haláláig, 1913 augusztus 7-ig Budapesten élt és dolgozott Popper. Kompozícióiról s egyéniségéről így ír Hubay Jenő: Nemcsak nagy művész, nagy, utolérhetetlen virtuóz, de nagy zeneszerző-tehet-

ség is volt. A magyar kultúrának kétszeres oka van arra, hogy gyászolja, mert többet vesztett benne a nagy művésznél. Igaz barátja volt a magyar nemzetnek, szerette a zenéjét, teljes odaadással támogatta a magyar zene harcosainak törekvését. Bár külföldön született, attól a perctől kezdve, mikor a Zeneakadémia kötelékébe lépett, magyarrá lett szívében. Felesége meg is tanult magyarul s korán elhunyt egyetlen fiát teljesen magyar nevelésben részesítette.

Magyar zsidó volt a „hegedűkirály” is: *Joachim* József. 1831. június 28-án született Pozsony mellett, Kőpcsényben. Csodagyermek volt, már 7 éves korában szerepelt s 12 éves korában a lipcei Gewandhaus kényesízlésű publikumát is meghódította. Címeit, méltóságait, kitüntetéseit szinte lehetetlen felsorolni. Szénátora, majd alelnöke volt a Szépművészetek Akadémiájának Berlinben. A cambridgei, glasgowi, oxfordi, göttingeni egyetemek díszdoktorrá választották. Díszje volt és lelke a bonni Beethoven-ünnepségeknek s 1847. óta a londoni szezonnak. Magyarságát az op. 11. „In ungarischer Weise” feliratú koncert, zsidó voltát héber melódiái (op. 9.) brácsára és zongorára igazolják. 1907. augusztus 15-én halt meg Berlinben.

Major J. Gyula rendkívül sokat írt, kamarazeneműveket, zenekari darabokat, zongorakompozíciókat, dalokat. Mindennel megpróbálkozott, de Magyarországon nem méltányolták kellőképpen. Több műve díjat nyert és külföldön is előadásra került.

Bátor Szidor termékeny zeneszerző, akinek az operettszínpadon is voltak sikerei.

A legújabb zeneszerző-generáció nevelésében nagy szerep jutott *Siklós* Albertnek. Noha maga is fiatalember – 1878 június hó 6-án született Budapesten – jóformán minden új magyar zeneszerző tőle tanulta a hangszerelést.

Az új magyar zeneirodalomnak kétségkívül egyik legérdekebb, legeredetibb és legerősebb tehetsége: *Weiner* Leó. 1908-ban, 23 éves korában a Zeneakadémián a zeneelmélet tanára lett. Művei: op. 2 Caprice, op. 3 Szerenád kis zenekarra, op. 4 Vonós-négyes, op. 5 Farsang; zenekari humoreszk, op. 6 Vonóstrió, op. 7. Három zongoradarab, op. 8 Ballada klarinétra és zongorára, op. 9 Hegedűszonáta, op. 10 Kísérőzene Vörösmarty: Csongor és Tündééhez. Vannak ezenkívül zongoradarabjai.

Az abszolút zene művelői közül felsoroljuk még a következő Kössler-tanítványokat:

Zágon Géza Vilmos (hősi halált halt az olasz harctéren) dalokat írt, egy Pierrat-Lunaire c. ciklust, francia versekre és zongoradarabokat, amelyek *Poemes* és *Jeu des vagues* címmel jelentek meg. Debussy-rajongó volt s a francia mesterről tanulmányt is írt. – *Bálában* Imrét zenei fejlődésében akadályozta, hogy öt évig volt a fronton és szerb fogságban. – *Fenyves* Jenőnek „Falusi lakodalom” című zenekari műve tetszett. Írt kamarazenét is. – *Radó* Aladárnak, aki 1914-ben a szerb harctéren hősi halált halt, több műve került előadásra a budapesti filharmóniai társulat hangversenyein. Maradt egy operája: „A fekete dominó”. – *Kardos* István nevét dalai tették ismertté. Több sikerült műfordítást és zeneesztétikai értekezést is publikált.

A legújabb zeneszerzői generáció tagjai közül, noha még valamennyi innen van a harmincon, ismert a *Horowitz Pál*, *Nyíregyházi Ervin*, *Ábrahám Pál*, *Kósa György*, *Krauss Mihály* (1918 végén szerzői estje volt a Zeneakadémián és 1919 tavaszán – ihuszonkétéves korában – bemutatója az Operaházban: a „Marika” című kétfelvonásos népszínmű), *Szegheő János*, *Jemnitz Sándor* neve.

Az abszolút zene művelői után térünk rá azokra a zenészekre, akik a színpadon arattak sikert.

A sort *Goldmark Károly* nyitja meg.

Goldmark 1830 május 18-án született Keszthelyen. Bécsben Jansától tanult, majd, amikor a forradalom évében bezárták a bécsi konzervatóriumot, mint autodidakta folytatta a tanulmányait. Színházi zenészként tengette az életét Pesten és Bécsben. 1857-ben adta első hangversenyét s 1858-ban koncertezett első ízben Pesten. Első nagy sikerét 1867-ben aratta a „Sakuntala”-nyitányával. Goldmark nevét világhíressé a „Sába királynője” című opera tette. Hogy befejezhette ebben nagy része van annak az állami ösztöndíjnak, amelyet Goldmark báró Eötvös József kultuszminisztertől kapott és ahhoz, hogy az opera – egy zsidó zeneszerző operája! – 1875-ben, öt esztendővel azután, hogy elkészült, végre színre is kerülhetett a bécsi Hofoperben, Liszt Ferenc és gróf Andrássy Gyula közbenjárására volt szükség.

A Sába királynője döntő sikert aratott. Goldmark új, senkiéhez sem hasonló, buja és bő melódikája, gazdag és eredeti módulálókészsége, dús harmóniai fantáziája, zenekara, amely telten, pompózan szól és addig nem hallott hanghatások kincsházaként tárult föl a hallgató előtt, híveivé tették nemcsak a bécsieket, de a német, a magyar s az olasz közönséget is. Sába királynőjében még a holdsugár is perzsel, de ott van mellette a „Merlin”: küzdelem Bayreuth emlékével, a „Házi tücsök”: Old England német érzélgősségbe olvadó népdalhumora, a „Berlichingeni Götz”, ez a különös melodramatikus kísérőzene s a „Téli rege”, az ősz hajszálak schuberti lírája.

Ez a dunántúli magyar zsidó fiú magányos sziklaként áll a magyar zenetörténet nagy alföldjén. Hogyan került ide: titok. Csak egy bizonyos: az, hogy művészetének nem volt őse és nincs utóda.

A zsidó magyar operakomponisták közül felemlítettük már Major J. Gyulát, Radó Aladárt, Krauss Mihályt. Meg kell még emlékeznünk ezen a helyen is *Nádor Mihályról*, akinek „Donna Anna” című operája 1920. januárjában került bemutatóra az Operaházban. Mint ballet-komponisták *Stern Ármin* és *Harsányi Tibor* szerepeltek az Operaház műsorán. Van egy elfogadott, de elő nem adott balletje *Szirmai Albertnek* is.

Operettkomponisták

Az operettkomponisták sorában első helyen *Konti József* áll. Konti lengyelzsidó családból származott, 1876-ban jött karmesternek Debrecenbe, s ettől kezdve haláláig a magyar műzsát szolgálta. 1870-ben Kolozsvárra szerződött, 1884-

ben felkerült Budapestre a Népszínházhoz, amelynek második, majd Erkel Sándor halála után első karmestere lett. 1903-ban a Király-Színházhoz szerződött. Ott került színre utolsó műve, a Talmi hercegnő, míg többi operettjét: az Eleven ördögöt, a Királyfogás-t, a Suhanc-ot, a Kópé-t, az A citerás-t a Népszínház mutatta be Blaha Lujzával a fő női szerepben. Konti egészen magyarrá lett, s a magyar művésztsadalom szeretettel fogadta őt magába. Személyisége éppen olyan volt, mint művészi egyénisége: bohém szellemmel, kellemmel, leleménnyel, meleg érzéssel teljes. Operettjei a maguk műfajában reprezentatív jelentőségűek.

Az újabb nemzedék világhíressé tette a magyar operettet. *Kálmán* Imre elsőnek alkalmazta a magyar zeneszerzők közül a modern zeneszerzési technika eredményeit az operett-írásnál, az operettet közelebb vitte a vígoperához és a magyar faji zene kincsei közül sokat értékesített partitúráiban. Művei közül a *Tatárjárás* (1908), *A cigányprimás* (1912), *A kis király* (1912), *A csárdáskirályné* bejárták az egész világot. Mint dalköltő és szimfonikus is tehetségesnek bizonyult. A Zeneakadémián Kössler Jánosnál tanult s az intézet abszolválása után a *Pesti Napló* zenekritikusa lett. *Kálmán* Imre pályafutásához sokban hasonlít a *Szirmai Alberté*. Ő is a Zeneakadémián tanult. Írt szimfonikus és kamarazenét (vonósnégyes) is, zongoradarabjai Lipcsében jelentek meg, legnagyobb sikerét azonban chansonjaival, kabarédalaival s operettjeivel aratta, amelyek közül a *Táncos huszárok*, a *Mexikói lány*, a *The Girl of the film* (London, 1913) és a *Mágánás Miska* európai sikert arattak. *Szirmai* a magyar műdal egyik megteremtője. A legfiatalabbak közül *Ötvös* Adorjánt kell kiemelnünk, akinek több nótája országos népszerűsége tette szert. *Jakobi* Viktor 1911-ben *Leányvásár* c. operettjével lett világhíres. A *Leányvásár* Amerikában óriási sikert aratott. *Zerkovitz* Béla a legnépszerűbb pesti komponista. Ő Pest saját külön házi operettzeneszerzője, zenei udvari szállítója.

A magyar műdal és kabaré-líra művelői még: *Reinitz* Béla, *Hetényi-Heidlberg* Albert, *Kuruc* János, *Sas* Náci és *Chorin* Géza. Néhány nagyon szép magyar dallal gazdagította az irodalmat: *Kun* László.

Karmesterek

A régi zsidó színházi karmesterek közül kiemeljük *Ellenbogen* Adolfot, aki az Operaház balletmestere volt és Erkel egyik legjobb barátja. Ő írta a Hunyadi László balletzenéjét. Számos táncdarabot is komponált.

Márkus Dezső a bécsi konzervatóriumon tanult, a Népopera igazgatója volt, zenekritikusként működött a Magyar Hírlapnál.

A legnagyobb magyar orkeszterművészek egyike: *Reiner* Frigyes, 1888-ban született Budapesten. A Zeneakadémián Kössler tanítványa volt. Pestről Laibachba került, majd vissza Budapestre a Népoperahoz. 1915-ben a drezdai Hofoper karnagya lett.

Kitűnő operettkarmester volt *Konti* Ignác és mellette *Barna* Izsó. Tehetséges karmester *Nádor* Mihály is.

A hangversenydirigensek közül jelentékeny kultúrmunkát

végzett *Kun* László, aki a művészi zene, különösen pedig az új magyar és külföldi zeneszerzők népszerűsítése érdekében sokat lelkesen és eredmény nyel dolgozott. *Kun* László a legkiválóbb élr magyar cimbalom-művész és tehetséges zeneszerző. A Nemzeti Színház karnagya és a Zeneakadémia tanára.

Lichtenberg Emil a karének- és oratórium-kultusz érdekében megalapította a Magyar Nők Karegyesületét, a Magyar Karének-egyesületet és a Magyar Zeneegyesületet és tíz esztendő óta magasszintvonalu előadásokban mutatja be az oratórium-irodalom remekeit.

Énekesek és énekesnők

Tenoristák: *Ellinger* József (született 1820-ban Pesten, meghalt 1891-ben) pesti és német színpadokon működött, oszlopa volt a magyar operai kultúrának; nevezetes Erkel-énekes. *Dalnoky* Béni 1849-ben született Szabadkán, 1880–1907-ig az Operaház tenor-buffója volt. *Déri* Jenő több, mint húsz évig volt tagja az Operaháznak. Legjobb szerepei Eleázár (Zsidó nő), Mimé, Dávid (Mesterdalosok), a Bibliás ember, *Kertész* Ödön, ki mint Don Jósé és Bajazzo excellált. *Arányi* Dezső énekelt Brünnben, Berlinben, a Scálában. 1894-ben Budapestre szerződött. *Gábor* József több mint egy évtizede tagja az Operaháznak. *Kertész* Vilmos a Népopera tenoristája volt, külföldön működik. *Kriener* Miksa is a Népopera tenoristája volt, elesett a harctéren. *Huszár* Károly Temesvár legkedvesebb énekesszínésze.

Baritonisták: *Ney* Bernát több, mint két évtizede tagja az Operának. Majd minden darabban szerepel. *Beck* Vilmos egyike volt az Operaház legképzettebb, legintelligensebb, legjobbhangú énekeseknek. Pestről a párisi Nagyoperába, a Covent Gardenbe s Amerikába került. Mindenütt nagy sikere volt. *Zádor* Dezső a müncheni Prinz Regenten és a drezdai udvari Operaháznak tagja volt, majd Gregornál énekelt s rendezett Berlinben, a bayreuthi ünnepi játékokon Albrechtet alakította, állandó vendége volt a Covent Gardennek Londonban s 1918–19-ben a budapesti Operaházat igazgatta. *Szántó* Gáspár a temesvári színháztól került a Városi Színházhoz Budapestre. *Rózsa* S. Lajos, a legtüneményesebb hangok egyike. Ideális hősi bariton. Pályafutását a budapesti Népszínházban kezdte Rip van Winklehen, mint Hudson kapitány. Innen Temesvárra került, majd vissza az Operaházba. Rendkívüli sikert aratott mint Telramund, Wotan, Hans Sachs, Kurwenal, Rigoletto, Luna, Scarpia. *Pajor* Ödön nemcsak jó énekes, de kitűnő színész is. *Farkas* Sándor az Operaház tagja. *Róna* Dezső, a Népopera volt tagja, vidéken működik. Dr. *Bársony* Lajos nagy sikerrel szerepelt hangversenyeken is.

Basszisták: *Ney* Dávid, született 1842 február 12-én Várpalotán, meghalt 1905 augusztus 31-én Budapesten. 1874-ben lett a Nemzeti Színház karénekese. Minden nagy basszus szerepet énekelt. Feledhetetlen alakításai voltak Brogni (A zsidó nő), Marcel (Hugenották), Sarastro (Varázsfuvola), Madarász Henrik, Hans Sachs, Wotan, Marke. *Erdős* Richárd méltó örököse volt Ney Dávidnak. 1881-ben született Budapesten s 1912-ben, június 10-én

halt meg. Élete utolsó évében a frankfurti Opera tagja volt. *Hegedűs* Ferenc 1887–1917-ig volt az Operaház buffosbasszusa, ötletes, kedves színész. *Bihar* Sándor, a híres Bachmann kántorcsalád nagyon tehetséges tagja, 1915-ben, huszonhatéves korában esett el az orosz harctéren. *Kálmán* Oszkár az Operaház tagja.

Énekesnők: *Ellinger* Jozefa, Ellinger József leánya, 1857-ben született Budapesten. Oszlopos tagja volt az Operaháznak és a Zeneakadémia tanára. *Risley* Lélia, a Ridler Kohne leánya, utilité-énekesnő volt az Operaházban a kilencvenes években, *Szilágyi* Arabella a legnagyobb magyar drámai énekesnő, utolérhetetlen a Walkür szerepében, 1863-ban született Sárospatakon s 1918-ban halt meg Budapesten. *Diósy* Berta Pessy Cornet asszonytól tanult, drámai szoprán szerepeket énekelt. *Eibenschütz* Riza Lipcsében, New-Yorkban, majd a drezdai Hofoperben énekelt. *Eibenschütz* Johanna jónévű szubrett volt. *Szántó* Lili, az Operaház alténekesnőjéből énektanár lett. *Fodorné* Aranka 1906-ban lett az Operaház tagja. Legjobb szerepei: Azuczéna, Fides, Amneris, Delila, Getrud, Klytaemnestra. *Szamosi* Elza, az énekes színésznő új és érdekes műfajának reprezentatív womanje. Puccini hősnőit, a Hegyek alján Mártáját, Carment, a Csavargó fő női szerepeit alig lehet tökéletesebben megeleveníteni, mint ahogyan tőle láttuk. A legújabb nemzedék tagjai közül felemlítjük: *Bán* Dórá, *Havas* Gyöngyit, *Sámson* Mária és *Flesch* Ellát, a dalénekesnők közül: T⁷ágó-Lazarus Gittát és *Rác* Enát.

Hangversenyző művészek

Zongoraművészek: *Kelen* Ida 1873-ban született Budapesten, meghalt 1911 augusztus 26-án ugyanott. Gobbi Henriktől tanult. Kun Margittal s Hollóssy Kornéliával szövetkezve több zongorára irt darab interpretálásával tett szert hírnévre. Kiváló pedagógus volt. *Eibenschütz* Iona Schumann Klárától tanult. Európaszerte nagy sikereket aratott. *Scheiberné* Pataj Berta s *Adler* Mihályné mindketten kiváló kamarazeneszék. *Gönczi* Mór Ysaye-jal hangsversenyzett. A közoktatásügyi minisztérium államtitkára volt.

Szántó Tivadar az entente[^]országokban is jónévű zongoraművész és zeneszerző. *Guttman* Miklós műveit és izléses kamarazenesz. Dr. *Kovács* Sándor egyike volt a leggeniálisabb pedagógusoknak. A legfiatalabb nemzedékből *Hevesi* Piroska, *Szatmári* Tibor, a Nemzeti Zenede tanára, *Merson* Miksa, *Sándor* Árpád és a Kozány-Nővérek válnak ki.

Hegedűművészek: *Rózsavölgyi* Márkon, *Reményi* Edén, *Joa-chim* Józsefen kívül, akikről már szólottunk, meg kell említeni *Hauser* Miksát, aki 1822-ben született Pozsonyban s 1887. december 8-án halt meg Bécsben. Bejárta az egész világot s különösen üveghang-virtuozitása ragadta el a közönséget. *Singer* Ödön Tatán született 1831-ben. A pesti német színház első hegedűséből Weimarban hangversenymester s Stuttgartban udvari művész és professzor lett. irt számos hegedű-darabot. *Grün* Jakab Pevsten született 1837. március 13-án. 1868-ban a bécsi Hofoper hangversenymestere lett, 1877-1909-ig pedig a konzervatóriumon tanított. *Rindley-Kohne* a legnagyobb magyar hegedűpedagógusok

egyike is zsidó volt. Auer Lipót Veszprémben született 1845 május 28-án. Európa legünnepeltebb hegedűművészei közé tartozott a múlt század második felében. 1865-ben Szentpétervárra költözött, ahol a konzervatórium tanára, orosz nemes, titkos tanácsos, a Szaniszló-rend nagykeresztese lett. A legkiválóbb mesterek egyike volt s mint zeneszerző is jelentékeny. Magyar rapszodiát is írt. *Block* József a Nemzeti Zenede és a Zeneakadémia tanára volt. Klasszikus pedagógiai munkákat s hegedű-iskolát írt. Komponált is. *Grünfeld* Vilmos 1894-ben Burger Lajossal vonósnégyes-társaságot alapított, amely sokat tett a kamarás zene népszerűsítése érdekében. 1869-ben az operai zenekar tagja, 1896-ban hangversenymester, 1898-ban a Zenekadémia tanári, 1918-ban a Ferenc József-rend lovagja lett. *Berkovits* Lajos Hubaytól tanult, Parisban Lamoureux-nél játszott. Jó pedagógus. *Szigeti* Dezső a Colonne-zenekar versenymestere volt, majd a budapesti Operaházhoz szerződött. *Szigeti* József Budapesten született 1892-ben, Hubay letehetségesebb tanítványainak egyike. Világhíres. *Amar* Licco, Barré-taítvány, Berlin zenei életében előkelő szerepet játszik. Tagja volt a Marteau-vonósnégyesnek. *Eskenázi* Licco, a Nemzeti Zenede tanára. *Löblovitz* Béla Keménytanítvány. *Kornstein* Egon, a Waldbauer-vonósnégyes brácsása. *Adler* Rene István Hubaytól és Sefcsiktől tanult. Neve külföldön ismert. A legifjabb hegedűs-nemzetségből fölemlítjük a következő Hubay-tanítványokat: *Elán* Jenőt, a tüneményes tehetségű *Pártos* Istvánt, *Rozgonyi* Ágnest, *Benkő* Alicet, *Hermann* Milit, *Rubinstein* Ernát.

Zenetudósok

Fabó Bertalan 1868 május 25-én született Taktakenézen. A régi magyar zeneirodalom egyik legalaposabb ismerője. Klasszikus műve: A magyar népdalzene fejlődése (1908). Szerkesztette az Erkel-émlékkönyvet (1910.) Írt a török népdalról s Haydn magyarországi tartózkodásáról is. ő a Magyar Zsidó Múzeum igazgatója.

Molnár Géza ragyogótollu, elegáns, elmés tudósa a zene-történetnek. 1872 szeptember 7-én született Budapesten, 1900-ban lett a Zeneakadémia tanára. Sokat és sokfélélt írt. A magyar zene elméletéről írott munkája alapvető jelentőségű. Írt egy két-kötetes zene-történetet s több kiváló esszét. Molnár Géza a Pester Lloyd zenekritikusa.

Figyelemreméltók s hibáikban is rendkívül érdekesek dr. *Kovács* Sándor lélektani, pedagógiai, bölcséleti, zene-történeti tanulmányai, különösen a „Hogyan gyakoroljunk” című kis remekmű és a „Zeneesztétikai problémák” című három felolvasása.

Mielőtt elbúcsúznánk tárgyunktól, írjuk le még egyszer, hogy ezek a magyar zsidó zeneszerzők, karmesterek, énekesek, zongorázók, hegedűsök, tudósok, írók nem zsidó zenét csináltak, nem a zsidó zene kultuszát szolgálták, hanem a magyar muzsikáét. Boldogan, lelkesen, rajongón dolgoztak és nemcsak muzsikusként voltak tehetségesek, de magyarnak is: igaz magyarok.